

PAWEŁ KŁOS^a

INTELIGENTNE SYSTEMY WSPOMAGANIA DECYZJI W PROCESIE PODEJMOWANIA DECYZJI PRAWNYCH – WYBRANE ZAGADNIENIA Z PERSPEKTYWY TEORETYCZNOPRAWNEJ

INTELLIGENT DECISION SUPPORT SYSTEMS IN LEGAL DECISION MAKING: SELECTED ISSUES FROM A THEORETICAL AND LEGAL PERSPECTIVE

The growing complexity of social relations and the rapid development of artificial intelligence prompt renewed reflection on the role of Intelligent Decision Support Systems (IDSS) in legal decision-making. The study aims to determine the extent to which, and the conditions under which, IDSS can, acting as complementary tools, enhance the efficiency and accuracy of judgments without undermining the constitutive role of humans in the interpretation of law. The research methods used include: decision analysis, which was employed to capture the dynamics of legal phenomena; the logico-linguistic method, which was applied to assess the soundness of arguments; and comparative analysis, which focused on regulations (notably the AI Act) and practical solutions implemented in Estonia and China. IDSS are already capable of handling simple, repetitive cases, thereby relieving courts and reducing lengthy proceedings. In complex cases that require the weighing of evidence, the systems should remain purely advisory, with mandatory judicial verification. Owing to algorithmic opacity, rigorous monitoring of data quality and the introduction of accountability mechanisms are imperative. For straightforward matters, a hybrid model – ‘machine at first instance, human at second instance’ – appears optimal. It should be noted that the effective use of IDSS also demands the parallel development of lawyers’ digital competencies and the introduction of detailed sector-specific regulations.

Keywords: legal interpretation; artificial intelligence; IDSS; legal decision-making; decision analysis

Wzrost złożoności relacji społecznych oraz gwałtowny rozwój sztucznej inteligencji skłaniają do ponownej refleksji nad rolą inteligentnych systemów wspomagania decyzji (*intelligent decision support systems* [IDSS]) w procesie wydawania decyzji prawnych. Celem artykułu jest ustalenie, w jakim zakresie i pod jakimi warunkami IDSS mogą – jako narzędzia komplementarne – zwiększać efektywność i poprawność rozstrzygnięć, nie naruszając konstytutywnej roli człowieka w interpretacji prawa. W badaniach wykorzystano: analizę decyzyjną, pozwalającą uchwycić dynamikę zjawisk prawnych; metodę logiczno-językową do oceny poprawności argumentacji; oraz

^a Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Poland /
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Polska
pawel.klos@mail.umcs.pl, <https://orcid.org/0000-0002-9517-8199>

analizę porównawczą regulacji (m.in. AI Act) i rozwiązań praktycznych z Estonii i Chin. Systemy wspomagania decyzji już dziś mogą przejmować proste, powtarzalne sprawy, odciążając sądy i ograniczając przewlekłość postępowań. W sprawach złożonych wymagających ważenia dowodów systemy powinny pełnić jedynie funkcję doradczą z obowiązkową weryfikacją przez sędziego. Ze względu na ograniczoną przejrzystość algorytmów konieczne jest ściśle monitorowanie jakości danych i wdrożenie mechanizmów odpowiedzialności. W sprawach nieskomplikowanych optymalny wydaje się hybrydowy model „maszyna w pierwszej instancji – człowiek w drugiej instancji”. Nadmienić należy, że efektywne wykorzystanie IDSS wymaga równoległego rozwoju kompetencji cyfrowych prawników oraz szczegółowych regulacji sektorowych.

Słowa kluczowe: interpretacja prawa; sztuczna inteligencja; IDSS; decyzja prawna; analiza decyzyjna

I. WPROWADZENIE

W podejmowaniu decyzji prawnych nader często brak jest zero-jedynkowego uzasadnienia. Osoba podejmująca decyzję powinna dokonać wyboru najlepszego rozwiązania w obrębie sytuacji decyzyjnej, w jakiej się znajduje. Ważna w związku z tym jest argumentacja, która wpływa na podjęcie konkretnej decyzji. Współcześnie człowiekowi w tworzeniu argumentacji pomagają sztuczne, aczkolwiek inteligentne systemy wspomagania decyzji, które stają się coraz popularniejszym narzędziem w pracy. Wpływają one na to, że proces decyzyjny staje się szybszy, skuteczniejszy oraz poprawniejszy. Kwestią otwartą jest, czy to zjawisko jest właściwe w kontekście ludzkich biologicznych ograniczeń.

Autor niniejszego opracowania traktuje prawo jako część rzeczywistości społecznej. To „żywy” i „ewoluujący” organizm będący wynikiem intersubiektywizacji ludzkich przeżyć, przyjmujący formę uprawnienia i obowiązku. Obowiązywanie prawa uzasadnione jest tetycznie. Nie sposób nie zauważyć, że takie rozumienie prawa wiąże się z instrumentalizacją w znaczeniu obejmującym „racjonalizację instrumentalnego posługiwania się prawem” (Gromski, 2018, s. 98) oraz pojmowaniem go jako zbioru dyrektyw dla wszystkich podmiotów wykonujących prawo¹.

Niniejszy artykuł ma charakter teoretycznoprawny. Całość rozważań dotyczy zjawisk społecznych, a w zasadzie ich zmian w ramach podlegającego ciągłym i turbulentnym zmianom społeczeństwa informacyjnego. Ważna uwaga metodologiczna, która porządkuje terminologię wykorzystaną na potrzeby rozważań w niniejszym opracowaniu, dotyczy rozumienia terminu „prawo”. Autor w tym przypadku przyjmuje stanowisko przyczynowe w kontekście funkcji, jakie prawo spełnia (Lande, 1959, s. 913–914). Tematyka artykułu

¹ O instrumentalizacji prawa w szerokim znaczeniu w wersji redukcjonistycznej zob. Gromski (2018, s. 98); o finistycznej skuteczności prawa zob. Stefaniuk (2011, s. 60–620). Wykonywanie prawa traktuję jako świadomą realizację praw i obowiązków mających podstawy w obowiązującym prawie (Kłos, 2021, s. 118).

obejmuje wybrane zagadnienia dotyczące procesu decyzyjnego w kontekście uczestniczenia w nim systemu wspomaganie decyzji, mniej w aspekcie osiągniętych rezultatów, bardziej jako konsekwencji udziału sztucznych procesów myślowych². Rozważania obejmują wybrane płaszczyzny zmian, jakie zachodzą w rzeczywistości w związku z rozwojem systemów wspomaganie decyzji prawnych. Nacisk położono na zastosowanie inteligentnych systemów wspomaganie decyzji (*intelligent decision suport system* [IDSS]) w procesach interpretacji prawniczej. Pole badawcze obejmuje społeczeństwo informacyjne w ujęciu funkcjonalnym, zatem nie grupę podmiotów z konkretnego obszaru lub państwa, ale twór identyfikowany poprzez obserwację transferu informacji (Kłos, 2023b, s. 27–37, 2025, s. 28–31)³.

Niniejsze opracowanie zostało przygotowane z wykorzystaniem analizy decyzyjnej rozumianej jako metoda naukowa użyteczna do badania zjawisk mieszczących się w dziedzinie nauk społecznych, z uwzględnieniem dyscypliny nauk prawnych⁴. Stwarza ona możliwość uchwycenia dynamiki życia społecznego. Wykorzystując w badaniach analizę decyzyjną, należy brać pod uwagę: (1) podmioty posiadające kompetencje do wydania decyzji prawnej⁵; (2) proces decyzyjny, jaki zachodzi w przedmiocie posiadanych kompetencji – jest to zespół powiązań przyczynowo-skutkowych istniejący w obszarze działań podmiotów kompetentnych; (3) decyzję prawną – decyzję o charakterze nieelosowym, podjętą przez kompetentny podmiot, której skutki mają charakter prawny dla podmiotów znajdujących się w polu działania decyzji. Podjęcie decyzji prawnej obejmuje nie tylko podmioty w ramach sądowego lub administracyjnego stosowania prawa, lecz także podmioty wykonujące prawo, a więc realizujące i przestrzegające norm prawnych w innych niż sądowych czy administracyjnych postępowaniach prawnych. Kolejnym składnikiem analizy decyzyjnej, aczkolwiek nieobligatoryjnym, są skutki powstałe po podjęciu decyzji prawnej (tj. skutki związane z powstaniem, zmianą lub ustaniem stosunku prawnego) oraz skutki powstałe w wyniku instytucjonalnej bądź społecznej kontroli decyzji. Autor niniejszego artykułu w swoich rozważaniach skupił się głównie na elementach materialnych i formalnych mających wpływ na kształtowanie treści decyzji prawnych. Z tego też powodu wykorzystana została indukcyjna, dedukcyjna i aksjologiczna analiza decyzyjna z uwzględnieniem mieszanego typu analizy decyzyjnej (Pietraś, 1998, s. 25–26).

² Systemy wspomaganie decyzji – SWD (*decision support systems* [DSS]) – obejmują klasę problemów związanych z wyborem najlepszych rozwiązań w różnych sytuacjach decyzyjnych (zob. Urbaniak, 2016, s. 206).

³ Autor postrzega tutaj funkcję przez pryzmat dynamicznej rzeczywistości społecznej oraz w kategoriach działania (szerzej zob. Bogucka, 2000, s. 11–50).

⁴ Wykorzystaniem metody analizy decyzyjnej w ramach polskiej teorii prawa niewątpliwie może poszczycić się lubelski ośrodek teorii prawa działający na Wydziale Prawa i Administracji UMCS.

⁵ *Kompetencję* autor niniejszego opracowania traktuje tu szeroko, jako uprawnienie do podejmowania decyzji prawnych w dziedzinie prawa publicznego i prywatnego. Odrębną sprawą jest kompetencja mająca podstawę w obowiązujących przepisach prawnych (decydent formalny) i realny wpływ na podjęcie decyzji i jej treść (decydent faktyczny).

W niniejszych rozważaniach przyjmuje się, że podejmowanie decyzji to wynik połączenia ludzkiego i sztucznego procesu myślowego, z założeniem dominującej roli człowieka w procesie podejmowania decyzji (o analizie decyzyjnej w naukach politycznych Pietraś, 1998, s. 22–33). W kontekście wykorzystywania analizy decyzyjnej jako metody badawczej warto zwrócić uwagę na termin „uzasadnienie podjęcia decyzji”, który nie jest związany z prawdziwością lub fałszywością twierdzeń, a jedynie przedstawieniem argumentów „za” lub „przeciw”⁶. Powyższe sprawia, że dokonanie opisu oraz próba konstrukcji dyrektyw postępowania w skomplikowanym świecie zależności społecznych nie należą do najłatwiejszych, aczkolwiek są wykonalne. Dodatkowo, uzasadniając niektóre wnioski, autor będzie się posługiwał pluralizmem logicznym umożliwiającym włączenie do badań przewidywań argumentowanych przez zastosowanie logiki wielowartościowej, w szczególności trójwartościowej. Poczynione tak wnioski nie są odkodowywane jako pewne, a jedynie jako prawdopodobne. Po rewolucji informacyjnej człowiek powinien otworzyć drogę do szerszego zastosowania wartości logicznej „może” (Wierzbicki, 2012, s. 57–63).

Problematyka zachodzenia na siebie ludzkich i sztucznych procesów decyzyjnych jest szeroka i wykracza zdecydowanie poza nauki prawne. Dlatego w badaniach zdecydowano się skorzystać z wyników badań innych nauk, obejmujących w swoim przedmiocie elementy użyteczne w analizie procesu decyzyjnego, a jurysprudencja odgrywa w tym przypadku funkcję spajającą. Autor opowiada się tym samym za przyjęciem wielopłaszczyznowego badania prawa: tzw. zewnętrzną integracją nauk prawnych (szerzej Łakomy, 2009, s. 52–65), dzięki której badania zyskują przymiot aktualności oraz szerszą perspektywę. W kontekście powyższego należy uwzględnić warunek, że korzystanie z osiągnięć innych nauk oznacza wzięcie pod uwagę ich wyników w postaci ustaleń faktycznych i uogólnień teoretycznych oraz utrzymywanie statusu badacza wyspecjalizowanego w naukach prawnych (szerzej zob. Opałek i Wróblewski, 1969, s. 371–382). Funkcja spajająca wynika z istoty prawa, które jest narzędziem regulacyjnym, oraz tego, że jego działanie obejmuje nie tylko teraźniejszość, lecz także przyszłość⁷.

II. PODSTAWOWE POJĘCIA

Zanim przejdziemy do pogłębionych rozważań, warto dokonać przeglądu najważniejszych definicji dotyczących kluczowych dla podejmowanej problematyki pojęć. Priorytetowe znaczenie ma w tym kontekście *inteligencja*. Można ją definiować jako zdolność do poznania i rozumienia, procesy myślowe człowieka, sztucznej inteligencji czy innego obiektu. Owe procesy myślowe

⁶ Przy badaniu zjawisk stwierdza się pewne regularności, lecz nie uznaje ich za związki między przedmiotami obiektywnie istniejącymi, a określa je jedynie na podstawie konstrukcji myślowych (szerzej zob. Czernacka, 2001, s. 151–165).

⁷ Szerzej na temat znaczenia komparatystyki w odniesieniu do teorii prawa zob. Tokarczyk (1997, s. 156–160).

odnoszą się do możliwości przetwarzania informacji (Lamiri, 2021, s. 95–96). Według obecnego stanu nauki u człowieka za inteligencję w głównej mierze odpowiada kora przedczołowa, a jedną z teorii znajdujących uznanie w naukach psychologicznych zasługujących na uwagę jest teoria inteligencji wielorakich, zgodnie z którą rozróżnia się dziewięć rodzajów inteligencji. Prawnicy powinni zwrócić szczególną uwagę na inteligencje: logiczno-matematyczną, językową oraz interpersonalną, choć przez wzgląd na konieczność nawiązywania kontaktów interpersonalnych powinna ich cechować również inteligencja egzystencjalna, muzyczna czy naturalistyczna (Lamiri, 2021, s. 95–119).

Natomiast *sztuczna inteligencja* (SI) to pojęcie, które na stałe zadomowiło się we współczesnych słownikach, choć jej znaczenie jest niewyraźne i nieostre zarazem. Nie można definicyjnie uchwycić znaczenia sztucznej inteligencji oraz wskazać wszystkich jej desygnatów. W kontekście dotychczasowych prac dotyczących sztucznej inteligencji pojawia się problem łączenia jej z takimi pojęciami, jak cybernetyka i kogniistyka. Pojawia się też wiele określeń, które powstały na potrzeby opisanego procesów myślowych wykonywanych przez organizmy sztuczne⁸: generatywna SI (*generative AI*), wyjaśnialna SI (XAI), wąska SI (*artificial narrow intelligence*), superinteligencja (*artificial superintelligence*). Wobec takiej różnorodności i braku jednej oficjalnej definicji sztucznej inteligencji rozważania w niniejszym artykule skupione zostały na uchwyceniu cech sztucznego procesu myślowego i tego, jak przebiega sztuczny proces myślowy. Można przyjąć hipotezę, że każdy inteligentny byt w jakiś sposób pojmuje świat, tzn. rozumie go, uczy się, wchodzi w interakcje z innymi elementami, na podstawie posiadanych informacji wyciąga wnioski oraz podejmuje decyzje. W bardziej zaawansowanej formie również planuje przyszłe działania.

Za Aleksandrem Chłopeckim (2021, s. 3), dla uproszczenia rozważań, przyjęto podział sztucznej inteligencji na: „słabą SI”, czyli inteligentne systemy wspomagania decyzji (IDSS), oraz „silną SI”. W obu przypadkach występuje działanie autonomiczne, jednak silna SI cechuje się samoświadomością.

Komputerowy system wsparcia IDSS korzysta z danych dostarczonych przez użytkowników. Koncentruje się on na wykonywaniu określonego zadania, takiego jak odpowiadanie na pytania na podstawie wprowadzonych danych. Współcześnie zaawansowane systemy IDSS działają na bazie sztucznych sieci neuronowych i w pewien sposób próbują naśladować naturę (Tadeusiewicz, 2009)⁹. Potrafią generować nowe treści na podstawie wprowadzonych danych.

Natomiast silna SI to wcielenie w życie koncepcji, zgodnie z którą twór sztuczny może myśleć i zachowywać się jak człowiek. Dąży się do tego, by posiadał umiejętności rozwiązywania zadań na równi z ludzkimi lub wyższe.

⁸ Chodzi w tym przypadku o wszelkie organizmy pochodzenia sztucznego mogące wytworzyć lub wygenerować określone treści. W przestrzeni internetowej znajduje się duża liczba informacji naukowych i popularnonaukowych dotyczących SI.

⁹ O współczesnych osiągnięciach na polu budowy sztucznych sieci neuronowych zob. Duch (2009, s. 271–272).

W założeniu ma być samoświadomy na poziomie meta, zatem ma mieć „świadomość świadomości siebie”. Będzie subiektywnie umiała określić własne „ja” na poziomie abstrakcyjnym (Jonkisz, 2012, s. 39–40).

To, że *samoświadomość* jest stopniowalna i człowiek nie jest wyłączną istotą posiadającą tę cechę, nie pozostaje już dziś przedmiotem dyskusji naukowej. Poziomy świadomości można wyróżniać, przyjmując za decydujące kryterium języka, jakim się człowiek posługuje (kryterium semantyczne). Takie zwierzęta, jak delfiny, słonie czy wieloryby, również są świadome (Jonkisz, 2012, s. 39). Definicji świadomości w ujęciu pragmatycznym nie skupia się jednak na podmiocie, jego właściwościach oraz semantyce, a na relacji pomiot–informacja. Koncentruje się ona na pochodzeniu informacji, celu i kontekście uświadamiania sobie informacji oraz systemie poznawczym, który z informacji korzysta (Jonkisz, 2012, s. 50–51). Tak rozumianym pojęciem świadomości można objąć IDSS. Słuszność takiego podejścia potwierdza brak pewności co do wyższości komunikacji wykorzystywanych przez ludzi nad komunikacją między innymi formami życia, np. bakteriami lub roślinami.

Na potrzeby niniejszych rozważań przyjmuje się, że w przestrzeni obrotu prawnego nie jest istotne, czy mamy do czynienia z IDSS czy silną SI, ważna jest natomiast możliwość autonomicznego (lub do pewnego stopnia autonomicznego) działania tych tworów w sferze prawnej oraz skutki, jakie się z tym wiążą (w przedmiocie zdolności do czynności prawnych zob. Książak i Wojtczak, 2023, s. 53–54). Jak się okazuje, samoświadomość nie jest potrzebna do stworzenia umowy, dostarczenia przesyłki bądź uzasadnienia wyroku. Z tego też powodu uregulowania prawne w zakresie dopuszczalności używania IDSS w obszarze prawa są tak istotne.

III. „ZROZUMIENIE” Z PERSPEKTYWY IDSS

Pojęciem wymagającym szerszego wyjaśnienia ze względu na ograniczone zainteresowanie nim w literaturze prawniczej jest *rozumienie* (*comprehension*) obejmujące wszechstronną i pełną zdolność pojmowania¹⁰. W aspekcie komunikacyjnym jest to uświadczenie sobie treści komunikatu w relacji nadawca–odbiorca. W trakcie podejmowania decyzji prawnej stopień zrozumienia musi być dostatecznie wysoki ze względu na ewentualne skutki prawne, jakie się z nią wiążą, oraz relacyjny charakter członków społeczeństwa. Na zrozumienie wpływa wiele czynników determinujących jego jakość, m.in. emocje, logika, stan psychofizyczny podmiotu mającego zrozumieć oraz poprawność lingwistyczna wytworzonego komunikatu bądź też relacje między

¹⁰ Problematyka zrozumienia i rozumienia została dostrzeżona i opisana przez Zielińskiego (2002, s. 49–58), który postrzegał znaczenie terminu „rozumienie” w ujęciu komunikacyjnym. Jest on co prawda opisany z perspektywy wykładni przepisów prawnych, jednak na potrzeby tego artykułu cechuje się użytecznością. Zrozumienie, w szczególności w kontekście czytania, jest tematem poruszonym w literaturze anglojęzycznej. Dotyczy to terminów *understanding* i *comprehension* (Devitz, 1997; Steel i in., 2017).

nadawcą a adresatem komunikatu. Proces zrozumienia przewija się w trakcie edukacji człowieka przez całe życie. Jest on istotny w kontekście założenia o zmiennej percepcji podmiotów egzystujących w społeczeństwie informacyjnym. Specyfika zrozumienia prawa polega na umiejętności abstrakcyjnego myślenia i łączenia świata powinności i świata realnego w sytuacji rozważania spraw prawnie uwikłanych. Zrozumienie prawa jest płynne ze względu na zmiany w życiu społecznym oraz zdolności jednostek do przyjmowania i analizowania komunikatów o znaczeniu prawnym¹¹. Innym ważnym pojęciem jest *myślenie*, które pod względem zakresu jest szersze od zrozumienia, ponieważ człowiek, myśląc, może zrozumieć, ale nie możemy zrozumieć, nie myśląc. Dzięki myśleniu potrafi stworzyć w swoim umyśle reprezentację rzeczywistości¹².

Waga zrozumienia w przypadku prawnika jest bardzo duża – stanowi ono istotę jego pracy, ponieważ podstawą jego działania są ingerencje w relacje, które dana społeczność stara się ułożyć i uporządkować w opisanych generalnie i abstrakcyjnie normach prawnych. Aby zrozumieć relacje i je opisywać, należy je wyjaśniać, czego dokonuje się, używając języka prawnego i prawniczego. Specjalistyczny charakter języków często powoduje ekskluzję osób, które wiedzy prawniczej nie posiadają. Skomplikowanie języków prawnego i prawniczego jest wprost proporcjonalne do rosnącego skomplikowania stosunków społecznych, w tym stosunków prawnych. W konsekwencji integracji członków społeczeństwa informacyjnego, które z założenia cechuje się multinarodowością, w zrozumieniu prawa znaczenia nabierają funkcjonalne i celowościowe dyrektywy interpretacyjne, zbliżając się wagą do płaszczyzny językowej. Ta będzie nadal podstawowa, ponieważ człowiek nie potrafi poznawać świat w inny sposób jak przez język. Zwiększenie znaczenia funkcji, a zmniejszenie roli semantyki logicznej można zaobserwować w działalności prawodawczej Unii Europejskiej. Ta organizacja, która zrzesza dużą część państw europejskich, charakteryzująca się mnogością języków urzędowych, skierowała się w stronę dyrektyw funkcjonalnych i celowościowych w wykładni prawa¹³. Nie rozwiązuje to problemu rozumienia przepisów prawnych w ogóle, ale umożliwia wydawanie wspólnych dla państw członkowskich regulacji prawnych.

Można wyróżnić zrozumienie prawa przez prawników oraz przez inne osoby. Prawnictwo rozumienie oparte jest na, mających podstawy w logice dla prawników, rozumowaniach prawniczych, których przebieg warunkowany jest posiadaną wiedzą, umiejętnością jej zastosowania i doświadczeniem. Znacząca jest także umiejętność wykorzystania argumentacji rzeczowej – twierdzenia motywuje się wiedzą nabytą w trakcie codziennej egzystencji, najlepiej z użyciem faktów jako przykładów na ich poparcie. Wyzwaniem dla prawnika jest przekazanie wyników zrozumienia uzyskanych w drodze interpretacji

¹¹ Problematyka „zrozumienia” została również omówiona w artykule dotyczącym podejścia decyzyjnego w procesie mediacji, zob. Kłos (2023a, s. 51–52, wraz z wskazaną tam literaturą).

¹² Zob. też definicyjne ujęcie „myślenia” (*Encyklopedia PWN*, b.d.).

¹³ Znaczenie wykładni funkcjonalnej i celowościowej ma podstawy w międzynarodowoprawnej proveniencji prawa UE i pewnym ogólniejszym założeniu o konieczności zapewnienia *effet utile*.

prawniczej osobie, która rozumie świat za pomocą innych narzędzi lingwistycznych, o innym doświadczeniu, wiedzy życiowej itd. Prawnik zatem pełni rolę katalizatora informacji w wykonywanej przez siebie pracy. Jeżeli rola ta nie jest spełniana prawidłowo, następuje niezrozumienie, co może mieć skutki w postaci reakcji osób, które realizują lub przestrzegają prawa, od indywidualnej sytuacji konfliktowej na linii klient–prawnik zaczynając, a na braku społecznej akceptacji dla pracy prawników kończąc.

Działanie mózgu człowieka w ujęciu biologicznym warunkuje zrozumienie możliwości własnych oraz danych zewnętrznych. Człowiek ma ograniczoną pojemność mózgu oraz często korzysta z intuicji jako komplementarnej do inteligencji, w tym przypadku prawniczych intuicji interpretacyjnych (szerzej zob. Leszczyński, 2004, s. 116; w przedmiocie zrozumienia intuicji Piegzik, 2022). W modelu rozumienia człowieka występuje zarówno myślenie algorytmiczne, odnoszące się do podejmowania decyzji w sprawach powtarzalnych, jak i myślenia heurystyczne, służące do reagowania na stany nowe, wymagające przyjęcia innych rozwiązań niż dotychczasowe. Poprawność myślenia będzie uzasadniona wieloma czynnikami sprawczymi. W przypadku osoby wykonującej zawód prawniczy nie będą to wyłącznie wiedza prawnicza, doświadczenie życiowe oraz wiedza ogólna, choć spełniają one podstawową rolę, ale schematy działania algorytmicznego i heurystycznego pomagające dokonać operacji myślowych. Wzorce takich procesów kształtują się w wyniku lat nauki i zbierania doświadczeń.

Na pracę osoby wydającej decyzję prawną będą miały wpływ: (1) czynnik główny: wiedza prawnicza; (2) czynniki poboczne, takie jak: osobowość, kultura, stan psychofizyczny oraz przyjęte i preferowane wartości¹⁴. Będą one zresztą relatywizowane w procesie intersubiektywizacji następującym w trakcie wymiany informacji między członkami społeczności, np. przez zapoznavanie się z liniami orzecznictwymi, wysłuchiwanie zeznań czy dyskusji składu sędziowskiego. Poprawność procesu warunkowana jest zrozumieniem. W idealnym świecie zrozumienie w przestrzeni prawnej powinno się odbywać zgodnie z logiczną koncepcją języka (Ajdukiewicz, 1965, s. 23–24), jednak wymienione powyżej czynniki determinujące jakość rozumienia osoby stosującej prawo powodują, że ta logiczna koncepcja może być jedynie przedmiotem służącym aproksymacji idealnego zrozumienia w świecie prawa.

Różnice w rozumieniu człowieka oraz IDSS warunkuje przede wszystkim dostępność liczby przetwarzanych danych. Maszyna nie posiada ograniczenia biologicznego. Obecnie interpretowanie i dochodzenie do wniosków przez organizm sztuczny ma charakter wyłącznie algorytmiczny. Do przeprowadzenia przez niego rozumienia, a więc uzyskania danych wyjściowych stanowiących odpowiedź, wymagane są trzy elementy: (1) dane wejściowe; (2) poprawnie sformułowane polecenie lub pytanie; (3) przeprowadzające operacje algorytmy, dzięki którym otrzymywane są dane wyjściowe (Jamka, 2018, s. 86–88). Elementy te stanowią warunki uzyskania rozwiązania zada-

¹⁴ W sposób syntetyczny założenia psychologicznej teorii prawa Leona Petrażyckiego przedstawił jego uczeń Lande (1959, s. 559–560).

nia, jakie zostało zlecone algorytmowi na wejściu (Tadeusiewicz i Szaleniec, 2015, s. 26). Jakość całej operacji jest uzależniona od jakości wykonania na poszczególnych etapach, a ocena całej operacji równa się najniższej ocenie uzyskanej na jednym z etapów.

1. Dane wejściowe

Dane wejściowe są identyczne dla człowieka i maszyny. W przypadku maszyny przyjmuje się, że mogą być one dostarczone z zewnątrz lub już znajdować się w pamięci programu komputerowego. U człowieka dane są składową wiedzy świadomej i podświadomej, a u organizmu sztucznego – wyłącznie świadomej, ale twór sztuczny nie ma problemu dotyczącego zasobności pamięci ani świadomego dokonywania złożonych operacji myślowych. Nie podlega zmęczeniu i rozkojarzeniu. Danych dostarcza mu człowiek celowo i świadomie, wprowadzając je do różnego rodzaju systemów obsługiwanych przez IDSS (np. w trakcie składania pozwu w postępowaniu elektronicznym) oraz niecelowo i często nieświadomie (np. w trakcie zakupu w Internecie lub rejestracji na konferencję)¹⁵. Jeśli chodzi o dane, które byłyby gromadzone na potrzeby analizy i nauki IDSS w celu wykorzystania w rozumowaniach prawniczych, to w Polsce takich rozwiązań nie ma. Z praktycznego punktu widzenia jest to możliwe, ponieważ część informacji już jest zdigitalizowana. Funkcjonują przecież takie bazy danych, jak: wewnętrzne bazy danych organów sądowych, portal orzeczeń sądowych, komercyjne bazy danych stworzone do programów wspierających pracę prawników (np. Lex czy Legalis). W celu osiągnięcia optymalnego poziomu poprawności decyzji prawnych dane wejściowe powinny być selekcjonowane (Tadeusiewicz i Szaleniec, 2015, s. 24–25). Dobór danych może być przeprowadzony na podstawie metod selekcji uwzględniających właściwe dla wydawania decyzji prawnych reguły oraz wzorce postępowania. W szczególności w grę wchodzi zastosowanie algorytmów umożliwiających odpowiednią eksplorację danych (*data mining*). Ważne, aby wyniki były zoptymalizowane pod kątem przyjętych kryteriów, opracowanych na podstawie przeprowadzonych badań naukowych. Optymalizacja będzie polegała też na przygotowaniu, ilościowym i jakościowym, danych mających służyć jako materiał do uczenia się algorytmu.

2. Polecenie lub pytanie prowadzące do wykonania przez algorytmy operacji na danych wejściowych

Konstruowanie pytań i poleceń (*prompting*) dla IDSS to stosunkowo nowa potrzeba rynkowa. Jej upowszechnienie można wiązać z pojawieniem się dużych modeli językowych (*large language model* [LLM]). Prawnik zdobywa

¹⁵ Nie chodzi o prawne zabezpieczenia w postaci klauzul ochrony danych osobowych czy też zbieranie informacji z powodu obowiązującego prawa, ale o samo przekazywanie danych umożliwiających ich zapisanie w ogóle. Obecnie cyfryzacji podlega znaczna część danych wytwarzanych przez ludzi, np. dane medyczne, osobowe, zdjęcia itd.

umiejętności niezbędne do prawidłowego budowania pytań i poleceń w drodze edukacji prawniczej, a materiał dotyczący zagadnienia podawany jest w ramach przedmiotów propedeutycznych. Elementy logiki dla prawników oraz nauki o komunikacji mają za zadanie przekazać nie tylko wiedzę, lecz również umiejętności posługiwania się nią, a przy tym budować zdolność kompetencyjną do praktycznego wykorzystania. W przypadku logiki nie tylko część zwana erotetyką (budowa pytań), ale również semiotyka logiczna i logika formalna dają podstawy do właściwej konstrukcji pytań i poleceń.

3. Algorytmy dokonujące operacji na posiadanych danych

Algorytm to „ściśle określony ciąg czynności, których wykonanie prowadzi do rozwiązania jakiegoś zadania” (*Słownik Języka Polskiego PWN*, b.d.). U umyśle człowieka funkcjonują wypracowane przez lata algorytmy korzystania z danych. Ich budowa jest wynikiem edukacji, zgromadzonego doświadczenia oraz warunków introspekcyjnych, np. osobowości (o myśleniu u człowieka Jamka, 2018, s. 88). Procesu tworzenia algorytmów dla IDSS nie da się ująć w identyczne ramy. To programiści, częściowo sami podlegając automatyzacji przez algorytmy, opracowują programy komputerowe za pomocą języków programowania. Dla ścisłości programy komputerowe też są algorytmami, a IDSS wykonują różne zadania, w tym te polegające na przeprowadzeniu skomplikowanych operacji, których odpowiednikiem jest ludzkie myślenie. Sztuczna sieć neuronowa to przetwarzający informacje algorytm wzorowany na systemie nerwowym, czy ściślej rzecz ujmując – jego częście (szerzej Tadeusiewicz i Szaleniec, 2015). Wyróżniamy algorytmy samouczące się, które optymalizują parametry modelu w odniesieniu do danych służących do treningu. Taka sieć potrafi wyciągać wnioski czy uogólniać dane. Algorytmy tego typu mogą ćwiczyć z nadzorem albo bez nadzoru. W ich przypadku występuje też uczenie się przez wzmocnienie (zob. Cox i in., 2023, s. 2–6). W sprawach prawnych za wyłącznie prawidłowe należy uznać zastosowanie sieci samouczących się z nadzorem, tj. uczących się na danych kontrolowanych przez osoby ponoszące odpowiedzialność za działanie algorytmu, które w sposób właściwy przygotowują dane do treningu. Dziś możliwe jest porównanie działania sztucznej sieci neuronowej oraz ludzkiego mózgu przy wykorzystaniu tomografii komputerowej (Fyshe, 2023)¹⁶. Wprowadzenie tych samych danych do sztucznej sieci neuronowej i ludzkiego mózgu pozwala zaobserwować, że proces przejścia i wytworzenia informacji jest zupełnie inny. Problemem jest także niemożliwość dokonania obserwacji zachowania sztucznej sieci neuronowej od wewnątrz. Można przyjąć, że działanie IDSS odbiega od działania inteligencji człowieka (zob. Yamada, 2023, s. 165–166).

Rozwój algorytmów doprowadził do ich powszechnego używania (Wrześień, 2021, s. 303–314), w tym możliwości zastosowania IDSS w procesie podejmowania decyzji prawnych. Obecnie algorytm nie wychodzi poza wskazany

¹⁶ Zob. też wyniki badań dotyczących aktywności różnych obszarów mózgu w kontekście problemów historycznych w relacji semantycznej i syntaktycznej (Wehbe i in., 2014).

obszar swego działania. Proces aktywności algorytmów jest już jednak tak bardzo skomplikowany, że trudno jest znaleźć błąd w ich działaniu¹⁷. W związku z tym cechą charakterystyczną działania algorytmów jest brak przejrzystości i transparentności tego procesu dla osób, które nie posiadają wiedzy dotyczącej projektowania algorytmów ani nie posługują się językami programowania (szerzej Chesterman, 2021).

IV. DECYZJA PRAWNA A IDSS

W obecnym stanie prawnym IDSS może być podmiotem wydającym decyzje prawne lub narzędziem wspomagającym w procesie decyzyjnym¹⁸. Sytuacja jest inna w przypadku różnych porządków prawnych, lecz niewątpliwie sztuczny proces myślowy przejął rolę ludzkiego procesu decyzyjnego lub stał się jego częścią. Wykonuje lub wspiera prawnicze procesy interpretacyjne w ramach stosowania prawa. Systemy wspomaganie decyzji mogą wydawać finalne decyzje prawne w postaci orzeczeń sądowych. Przykładem praktycznym zastosowania opisaną wyżej teorii są procedury sądowe w Chinach i Estonii. W Estonii algorytmy rozstrzygają pewne kategorie spraw cywilnych do określonej wartości (Dargas-Draganik, 2022, s. 98–99)¹⁹. Oczywiście nie są to sprawy dużego kalibru czy bardzo skomplikowane, lecz jest to przykład pokazujący, jaki potencjał tkwi w systemach sztucznych. IDSS wydaje decyzje prawne, zatem etap ten poprzedza ustaleniami stanów faktycznego i prawnego. Dokonuje wykładni operatywnej, gdzie wpierw wydobywa abstrakcyjny i generalny wzór zachowania. Następnie redukuje otrzymaną normę prawną do stanu, w którym będzie możliwe porównanie jej ze stanem faktycznym, oraz wydaje decyzję prawną zawierającą normę prawną o charakterze indywidualnym i konkretnym²⁰. Taka sytuacja może dotyczyć spraw drobnych i nieskomplikowanych (Cohen i in., 2023)²¹.

Inaczej przedstawia się kwestia wydawania decyzji w sprawach prawnie uwikłanych, gdzie dowody trzeba ważyć, a decyzja nie jest klarowna²².

¹⁷ Doniesienia o nieprzewidywanych umiejętnościach algorytmów pojawiające się w sieci internetowej, a dotyczące umiejętności komunikacyjnych i negocjacyjnych IDSS potrafią zaskakiwać (Burtan, 2017).

¹⁸ Tak jest np. w Brazylii, Argentynie, Meksyku, Kolumbii, Anglii i Walii, Chorwacji, Estonii, Czechach, Chinach czy Holandii. W Europie wdrożono już 30 systemów AI w sądownictwie i prokuraturze. Więcej zob. w przygotowanych przez Grupę Robczą ds. Sztucznej Inteligencji (GRAI) i Ministerstwo Cyfryzacji (MC) *Rekomendacjach w zakresie zastosowania sztucznej inteligencji w sądownictwie i prokuraturze* (2023).

¹⁹ Zob. również uwagi odnośnie do brazylijskiego systemu „Sócrates” (GRAI i MC, 2023, s. 14).

²⁰ W obszarze prawa powszechnego przeprowadzono badania mające na celu pomiar umiejętności rozumowań prawniczych przez LLM. Wskazano potencjalne kierunków działań, aby uzyskać jak najlepsze efekty przy wspomaganiu rozumowań prawniczych przez LLM. W tym celu sprawdzono możliwości dwudziestu LLM (zob. Guha i in., 2023).

²¹ Także: Obszar wspomagający proces orzekania (GRAI i MC, 2023, s. 14–15) oraz System do tworzenia uzasadnień, który uwzględniałby styl referenta (s. 31–32).

²² W powyższym zdaniu autor nie odwołuje się do płaszczyzny normatywnej. Zob. art. 7 Kodeksu postępowania karnego (t.jedn.: Dz. U. 2024, poz. 37) lub art. 233 Kodeksu postępowania cywilnego (t.jedn.: Dz. U. 2023, poz. 1550).

Rekonstrukcja stanu prawnego i faktycznego wymaga spojrzenia z szerszej perspektywy i dokonania wyborów nieoczywistych. Obecnie IDSS nie ma umiejętności rozstrzygania i wydawania tak skomplikowanych decyzji prawnych, a może jedynie wspomagać pracę sędziów oraz innych osób zaangażowanych w proces stosowania prawa. Tego typu praktyki można zaobserwować w Wielkiej Brytanii czy Australii (Bell i in., 2023; Dargas-Draganik, 2022, s. 93–105 wraz z cyt. literaturą; wykorzystanie sztucznej inteligencji w sądownictwie zob. GRAI i MC, 2023, s. 5–10). Nawet w przedmiocie alternatywnego rozwiązywania sporów funkcjonują już rozwiązania, w których zaangażowanie IDSS zdecydowanie przeważa nad działaniami człowieka (Dargas-Draganik, 2022, s. 100).

Wydanie decyzji prawnej jest uwarunkowane wymogami formalnymi mającymi zabezpieczać poprawność merytoryczną oraz stanowić kompetencje do działania²³. W rzeczywistości zasadnicze znaczenie ma umiejętność odkodowywania norm z przepisów prawa materialnego i procesowego. W tym przypadku główną rolę odgrywają reguły wykładni prawa. Powyższe opiera się na zrozumieniu procesu wykładni i prawidłowym jego wykonaniu. Współcześnie dyrektywy wykładni umożliwiają nie tylko sięgnięcie po normy prawne znajdujące się w systemie prawa, lecz również skorzystanie z reguł pozasystemowych. Tak szerokich kompetencji IDSS nie posiada. Dodatkowo człowiek, jako podmiot mogący wydawać decyzję prawną, podlega szeregowi obostrzeń regulowanych prawnie. Są to mechanizmy ucząco-kontrolne, obecne w prawniczym procesie edukacyjnym, gdzie wiedza poddana jest walidacji, oraz mechanizmy kontrolne w samym procesie wydawania decyzji prawnych, a najlepszym i najpełniejszym przykładem jest instancyjność postępowania w procesach stosowania prawa.

V. PRÓBY LIMITACJI IDSS W PRAWNICZYCH PROCESACH INTERPRETACYJNYCH

Oczywiste jest, że ingerencja prawodawcy w proces interpretacyjny ma ograniczony charakter. Nie jest to zaskakujące, gdyż sama wykładnia prawa, chociaż widoczna w poszczególnych gałęziach prawa, znajduje się w polu badawczym teorii prawa i w nieznacznym zakresie podlega regulacjom prawnym. Przyswojenie dyrektyw wykładni prawa jest ważne na równi z zawartością treści przepisu. Prawodawca z zachowaniem ostrożności z jednej strony stara się, używając normatywnych regulacji, ograniczyć wpływ IDSS na prawnicze procesy interpretacyjne, a z drugiej – wpływ ten kontrolować. W zależno-

²³ Nieporuszanym tu zagadnieniem jest brak prawnej regulacji zastosowania IDSS w wymiarze sprawiedliwości w Polsce. Na podstawie obowiązujących regulacji prawnych jednoznacznie stwierdza się podmioty kompetentne w tej płaszczyźnie. Zob. art. 174 oraz art. 175 Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483 ze zm., a także art. 2 § 1 ustawy z 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz. U. 2001, Nr 98, poz. 1070 ze zm.

ści od porządku prawnego, w jakim się działa, regulacje przybierają charakter prawa „twardego” i miękkiego”.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego ustanawiające zharmonizowane przepisy dotyczące sztucznej inteligencji (AI Act)²⁴ odnosi się też do kwestii użycia IDSS w ramach działalności interpretacyjnych w procesie sądowego stosowania prawa, zaliczając je do kategorii objętych wysokim ryzykiem. W tym miejscu warto przypomnieć, że w rozporządzeniu tym przyjęto klasyfikowanie zastosowania sztucznej inteligencji i wymogów z tym związanych na podstawie ważkości stosunków społecznych, jakich dotyczą. W konsekwencji pojawiają się następujące kategorie ryzyka dotyczące zastosowania IDSS: wysokie ryzyko, średnie ryzyko oraz niskie ryzyko, przy czym wskazana została również kategoria, która jest niemożliwa do zaakceptowania w przypadku użycia sztucznej inteligencji ze względu na zagrożenie związane z wprowadzeniem zakłóceń do istotnych interesów publicznych. W pkt 8 załącznika nr 3 do AI Act prawodawca europejski wprost odniósł się do IDSS mających służyć wymiarowi sprawiedliwości (organowi sądowemu) w ustaleniu stanu faktycznego i badaniu stanu prawnego, wskazując bezpośrednio o ważkości czynności interpretacyjnych podejmowanych w związku z postępowaniem sądowym (zob. załącznik nr 3 pkt 8 do Rozporządzenia). Unia Europejska określa warunki, jakim ma odpowiadać IDSS wykorzystywany w płaszczyźnie wymiaru sprawiedliwości. Powołano Europejski Urząd ds. Sztucznej Inteligencji, wśród którego kompetencji leżą: kontrola, zapewnienie współpracy, wspieranie rozwoju AI²⁵. Forma i treść przepisów znajdujących się w AI Act są uzasadnione horyzontalnym charakterem regulacji prawnych. Wśród państw Unii Europejskiej są takie jak Polska, gdzie brakuje regulacji prawnych dotyczących zastosowania IDSS w sądach, oraz takie jak wspomniana już Estonia, gdzie wykorzystywanie IDSS w procesie wymiaru sprawiedliwości jest już zaawansowane.

Język prawny, którym posługuje się ustawodawca europejski, ma charakter specjalistyczny i jest trudny do przyswojenia bez znajomości odpowiedniej siatki pojęciowej. Źródła prawa powszechnego, w szczególności dotyczące prawa materialnego, choć nie odpowiadają zasadom konstrukcji logiczno-językowej, właściwej chociażby w polskim porządku prawnym, umożliwiają zrozumienie zawartej treści bez znajomości języka specjalistycznego. Instrumenty nieformalne mające postać ramowych wskazań, przewodników czy kodeksów etycznych nie zawierają norm obowiązujących, a w rozumieniu polskiego prawa stanowią jedynie „drogowskazy”. W ciągu ostatnich lat źródła prawa „miękkiego” zostały wprowadzone w porządkach prawnych takich podmiotów, jak chociażby Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ), Rada Europy (RE), Stany Zjednoczone Ameryki czy w jurysdykcjach Australii, Anglii

²⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego ustanawiające zharmonizowane przepisy dotyczące sztucznej inteligencji (akt w sprawie sztucznej inteligencji) i zmieniające niektóre akty ustawodawcze Unii. Bruksela, 21.4.2021 (https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:e-0649735-a372-11eb-9585-01aa75ed71a1.0012.02/DOC_1&format=PDF). Będzie ono stosowane na terenie państw członkowskich UE od 2 sierpnia 2026 r. (dalej jako: Rozporządzenie).

²⁵ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/ai-office>

i Walii²⁶. O ile regulacje ONZ mają charakter ogólny, mogący mieć zastosowanie w ramach sądowego stosowania prawa, to pozostałe przewodniki dotyczą bezpośrednio kwestii wykorzystania IDSS w sądowych procesach interpretacyjnych. Są one przeznaczone dla osób zatrudnionych w wymiarze sprawiedliwości, w szczególności sędziów. Przywołane źródła prawa „miękkiego” różnią się dokładnością opisów i terminologią oraz dzieli je data wydania (od 2018 do 2023 r.). W niniejszym opracowaniu zostaną pokrótce omówione dwa z nich ze względu na europejskie korzenie, tj. Europejska karta etyczna w sprawie wykorzystania sztucznej inteligencji w systemach sądownictwa i ich otoczeniu z 2018 r. oraz Wytyczne sądowe dotyczące sztucznej inteligencji (AI) z grudnia 2023 r., adresowane do sędziów w jurysdykcji Anglii i Walii. Odstęp czasowy między datami ogłoszenia dokumentów to 5 lat, co umożliwia ocenę postępu w zakresie IDSS.

W EECUAIJS poruszono wiele kwestii, jednak szczególną uwagę zwraca podkreślanie braku możliwości wykorzystania sztucznego modelowania myślenia w procesie interpretacyjnym sędziego w związku z podejmowaniem decyzji prawnej. Zaprezentowano znaczenie elementu oceny, rozumowań, jakie sędzia wykorzystuje, oraz subiektywnej interpretacji słuszności. Wskazano, że logika formalna nie odda w pełni rozumowania sędziego, a drobne różnice, mające jednak zasadniczy wpływ na podjęcie finalnej decyzji, często znajdują się w sferze dyskrejonalnej władzy sędziego (EECUAIJS, s. 36). W chwili powstawania tego artykułu argumenty podnoszone w dokumencie wydają się tracić na znaczeniu z dwóch powodów: pierwszy istniał już w chwili ogłaszania EECUAIJS – to fakt, że nie wszystkie sprawy sądowe wymagają skomplikowanych rozumowań prawniczych; drugi pojawił się w momencie pojawienia się na rynku LLM wraz rozwojem możliwości interpretacji przez IDSS.

Wskazówki dla sędziów jurysdykcji Anglii i Walii to nieobszerny opis podstawowych terminów związanych z IDSS oraz zagrożeń wynikających z zastosowania tej technologii (AI Judicial Guidance, 2023). Zdefiniowano w tym dokumencie pojęcia, np. generatywnej sztucznej inteligencji (*generative AI*) lub generatywne chatboty sztucznej inteligencji (*generative AI chatboot*). Wskazano sędziom możliwe zagrożenia oraz konieczność zrozumienia narzędzi IDSS,

²⁶ Zob. Zarządzanie sztuczną inteligencją dla ludzkości (Governing AI for Humanity), Organ doradczy ds. AI w ONZ (https://www.un.org/techenvoy/sites/www.un.org.techenvoy/files/ai_advisory_body_interim_report.pdf); Council of Europe, European Commission for the Efficiency of Justice – European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their environment [EECUAIJS], 3–4 December 2018 (<https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>); The Blueprint for an AI Bill of Rights. Making automated systems work for the American people, October 2022 (<https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Blueprint-for-an-AI-Bill-of-Rights.pdf>); Artificial Intelligence (AI) Judicial Guidance, December 2023 (<https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2023/12/AI-Judicial-Guidance.pdf>); dalej jako: AI Judicial Guidance). Dla porównania: Bell i in. (2023). Choć Polska leży w zasięgu europejskiego prawa stanowionego, to podobnie możemy traktować raport GRAI i MC (2023). Zob. też o koncepcji godnej zaufania AI (*trustworthy AI*) – Polityka dla rozwoju sztucznej inteligencji w Polsce od roku 2020. Załącznik do uchwały nr 196 Rady Ministrów z 28 grudnia 2020 r. (poz. 23), s. 72 (<https://www.gov.pl/web/ai/polityka-dla-rozwoju-sztucznej-inteligencji-w-polsce-od-roku-2020>).

jeśli się z nich korzysta. Nie zostało im zakazane korzystanie z IDSS, jednak wyraźnie podkreślono odpowiedzialność osoby wykorzystującej takie oprogramowanie. Ważne wydają się też informacje, że programy komputerowe oparte na LLM zapamiętują wszystkie zadane pytania oraz mogą udzielać fikcyjnych odpowiedzi oraz być stronnicze. Uwagi te odnoszą się do IDSS dostępnych bez ograniczeń, które szkolone są głównie na danych pochodzących z amerykańskich baz danych. Ważne, że zespół redaktorów zwrócił uwagę na fakt, że obecnie w obszarze jurysdykcji Anglii i Walii brak IDSS stworzonych z przeznaczeniem do pomocy w podejmowaniu decyzji prawnych. Takie zastrzeżenie jest aktualne w stosunku do zdecydowanej większości jurysdykcji. Zaleca się potwierdzanie wszystkich danych podanych przez chatboty.

VI. GARŚĆ REFLEKSJI KRYTYCZNYCH

Inteligentne systemy wspomaganie decyzji są coraz powszechniejsze, a ich wykorzystanie będzie miało coraz szerszy zakres. Obecnie obserwuje się wkroczenie IDSS również w sferę interpretacji prawniczych w ramach procesu wydawania decyzji prawnych (np. w Estonii czy Chinach). Opracowanie algorytmu umożliwiającego efektywne działanie w procesie wydobywania normy prawnej o charakterze indywidualnym i konkretnym jest wykonalne. Wystarczy zapoznać się z możliwościami dużych modeli językowych dostępnych bezpłatnie dla wszystkich. W przypadku trenowania modeli wykorzystujących mechanizmy głębokiego uczenia się (*deep learning methods*) na odpowiednio przygotowanych bazach danych możliwe jest osiągnięcie zadowalających wyników. Potrzebne jest opracowanie algorytmów, przygotowanie osób odpowiedzialnych do właściwego konstruowania poleceń i zadawania pytań oraz skonstruowanie szerokiej bazy wiedzy, na którą będą się składały wydane decyzje prawne wraz z uzasadnieniami. Odpowiednio skonstruowana procedura działania regulowałaby przepływ informacji, upraszczała ich rozumienie oraz porządkowała działanie w polu wydawania decyzji prawnych. Na rzecz takich rozwiązań może przemawiać to, że IDSS uczą się zdecydowanie szybciej niż ludzie, a raz zapamiętane dane byłyby utrzymane w pamięci systemu. Ponadto system nie podlega typowo ludzkim słabościom, jak: zmęczenie, konieczność snu, rozkojarzenie itp. W kwestii trafności decyzji IDSS prawdopodobnie byłyby bardziej efektywne niż człowiek.

Istnieje spora szansa, że proces redukcji, jaki umożliwia nam zrozumienie, będzie przebiegał w kierunku połączenia zdolności umysłowych człowieka i działań IDSS. Należy więc poszukiwać tzw. złotego środka umożliwiającego dostosowanie się do zmian zachodzących w społeczeństwie informacyjnym. System wspomaganie decyzji może też być remedium na nadmiar spraw w postępowaniach prawnych, które mogą być rozstrzygnięte lub rozwiązane w sposób uwzględniający efektywne zarządzanie czasem. Dzięki temu można by wyeliminować niektóre problemy, np. te związane z przewlekłością postępowania. Tego typu usprawnienia mogą dotyczyć spraw prostych, odpowiedniej

kategorii oraz z małą wartością przedmiotu sporu. Zatem rozsądne korzystanie ze zdobyczy cywilizacji, jaką jest IDSS, jest wskazane, tym bardziej że praca osób stosujących prawo jest stresująca i odpowiedzialna i należy zadbać o to, by nie były one przeciążone obowiązkami zawodowymi.

Z drugiej strony pojawiają się argumenty za ograniczaniem użycia IDSS w procesach interpretacyjnych. Oprócz całej listy zagrożeń wskazanych w przewodniku dla wymiaru sprawiedliwości Anglii i Walii można również wskazać takie kwestie, jak:

1. Ograniczona kontrola IDSS w procesie interpretacji prawniczych: Jest to wynikiem znacznego skomplikowania działania IDSS i w zasadzie niewielkiej liczby osób mogących kontrolować poprawność wykonywania działań interpretacyjnych. Dlatego działalność interpretacyjna służąca wydaniu decyzji prawnej w kontekście stosowania IDSS została zaliczona do czynności obarczonych wysokim ryzykiem według AI Act.

2. Obawy przed wyjściem ze strefy komfortu przez osoby wydające decyzje prawne: Współdziałanie z IDSS wymaga wiedzy na temat ich działania, a jej brak stanowi duże obciążenie psychiczne.

3. Geometryczny przyrost wiedzy: Wydaje się, że procesy wdrażania IDSS w interpretacjach prawniczych w ramach wydawania decyzji prawnych powinny być organiczne ze względu na konieczność ciągłej edukacji osób odpowiedzialnych za wydawanie decyzji prawnych. Przyrost wiedzy jest olbrzymi, tymczasem proces edukacyjny człowieka powolny, a pojemność ludzkiego mózgu ograniczona.

4. Odpowiedzialność za podjęte decyzje prawne: Ważną, o ile nie najważniejszą, kwestią jest odpowiedzialność, w tym prawna, za wydawane decyzje. Niezależnie od prawnych regulacji dotyczących odpowiedzialności prawnej przyjmuje się założenie o konieczności posiadania samoświadomości na poziomie „meta” osoby (człowieka) realizującej obowiązki w związku z kompetencją podmiotu do wydania decyzji prawnej (AI Judicial Guidance, s. 3–5).

Jednak mimo tych obaw człowiek musi przygotować się na zmiany w zakresie potrzeb rynkowych oraz społecznych i przyjąć, że płaszczyzna normatywna nie nadaża za rozwojem technologicznym. Zawód prawnika ulegnie znacznemu przekształceniu w zakresie porad prawnych i stosowania prawa (szerzej w innym kontekście zob. Wierzbicki, 2018, s. 18–19), czyli wszędzie tam, gdzie mamy do czynienia z interpretacją prawa jako takiego. Zjawisko dematerializacji pracy dotknie z dużym prawdopodobieństwem rynek prawniczy. Na końcu tego procesu znajdują się przekształcenia związane z wydawaniem decyzji prawnych, lecz z pewnością i tu nadejdą zmiany. Nie musi to oczywiście przynosić negatywnych konsekwencji. W Estonii, państwie co prawda o nielicznej populacji, zmiany związane z zastosowaniem IDSS mają korzystne oblicze. Przez dwadzieścia lat liczba spraw podwoiła się, natomiast wymiar sprawiedliwości zatrudnia wciąż podobną liczbę osób i jest wydolny (Dargas-Draganik, 2022, s. 99). Patrząc na możliwości pojawiające się przed prawnikami, mają oni do dyspozycji narzędzia umożliwiające spojrzenie z dużo szerszej perspektywy i przeszukiwanie milionów terabajtów danych.

Niewątpliwie wpłynie to na większą poprawność przyjmowanych założeń i podejmowanych decyzji.

Przy odpowiednim wykorzystaniu IDSS procesy wymagane przy zrozumieniu nie zostaną u człowieka zatrzymane, a wręcz poprawi się ich poziom. Można przyjąć następujące założenia służące optymalizacji wykorzystania IDSS w procesach decyzyjnych:

1. Położenie nacisku na zintensyfikowanie procesu nauki o prawidłowym funkcjonowaniu IDSS na studiach prawniczych oraz zwiększenie liczby szkoleń w tym zakresie kierowanych do prawników i sędziów już działających w zawodzie.

2. Opracowanie na poziomie normatywnym rozwiązań dotyczących możliwości korzystania z IDSS w procesie interpretacyjnym przy wydawaniu decyzji prawnych. Do polskiego systemu prawnego w najbliższej przyszłości wejdą postanowienia unijnego rozporządzenie, jednak poziom ogólności regulacji europejskiej jest zbyt wysoki dla wykorzystania w poszczególnych sytuacjach.

3. Ewentualnie regulacja zakresu korzystania z IDSS przy wsparciu procesów interpretacyjnych niezbędnych przy wydawaniu decyzji prawnych przepisami obowiązującymi wewnątrz.

Na wprowadzane zmiany należy patrzeć przez pryzmat zaufania proceduralnego, które obecnie obejmuje jednak relacje człowiek–człowiek. W świetle mnogości „twardych” i „miękkich” źródeł prawa dotyczących IDSS, a także ich obecności w prawniczych procesach interpretacyjnych zasadne wydaje się uznanie, że udział IDSS w procesie wydawania decyzji prawnych będzie coraz większy i powszechniejszy. Przypomnieć trzeba, że w niniejszym artykule wymienione zostały jedynie wybrane przykłady źródeł prawa. Bardzo ważne w tym kontekście jest podjęcie namysłu i badań nad tą nową technologią i jej zastosowaniem w sferze prawa.

Decyzje prawne, w szczególności sądowe, to płaszczyzna, gdzie zastosowanie IDSS powinno podlegać szczególnej weryfikacji. Ważnym elementem kontroli tego procesu jest udział w nim człowieka. Wydanie decyzji sądowej nie ogranicza się wyłącznie do rozstrzygnięcia czy rozwiązania sprawy. To konsekwencja procesów decyzyjnych osób kompetentnych oraz stron bądź uczestników postępowania. W trakcie dochodzenia do decyzji prawnej zachodzą procesy edukacyjne dotyczące wszystkich osób biorących udział w postępowaniu. Ludzie potrzebują czasu do przemyśleń i ten czas do namysłu należy traktować jako jedną z większych wartości procesów decyzyjnych (Chesterman, 2021, s. 293). Człowiek poszerza własne horyzonty, uwzględniając wiedzę, doświadczenia, etykę i wartości, choć trzeba też wspomnieć o niedostatkach ludzkiego procesu decyzyjnego, w szczególności w sytuacji niepewności (zob. Tversky i Kahneman, 1974, s. 459–580). Dochodzi wówczas do intersubiektywizacji indywidualnych przeżyć członków społeczeństwa i kształtowania norm postępowania.

Z drugiej strony w celu zlikwidowania przeciążenia sprawami w procesach wydawania decyzji prawnych możliwe byłoby stworzenie systemu hybrydowego, gdzie w postępowaniu pierwszej instancji osądza maszyna, a w drugiej instancji czyni to człowiek (zob. Cohen i in., 2023; zob. też GRAI i MC, 2023, s. 13–15,

gdzie uwagi do Elektronicznego postępowania upominawczego). Dotyczy to spraw nieskomplikowanych i dotyczących niskiej wartości przedmiotu sporu.

Wydaje się, że dziś człowiek nie ma jeszcze rozterek etycznych co do wydawania decyzji prawnych przez maszynę, ponieważ sytuacji takich nie jest zbyt wiele. Jednak liczba zmiennych, jakie mają wpływ na decyzję prawną wydaną przez człowieka, może z czasem być uzupełniana w kontekście IDSS, co może spowodować, że decyzje podejmowane przez człowieka i maszynę staną się równorzędne w aspekcie czynników na nie wpływających. Prawdopodobnie od tego momentu trzeba będzie wdrożyć działania pozwalające na zachowanie balansu między procesami myślowymi: naturalnym i sztucznym. Obserwacja zamian w rzeczywistości pokazuje, że taki scenariusz jest możliwy już w niedalekiej przyszłości.

Author contributions / Indywidualny wkład autora (CRediT): **Paweł Kłos** – 100% (Conceptualization / Konceptualizacja; Investigation / Przeprowadzenie badań; Writing – original draft / Pisanie – pierwszy szkic; Writing – review & editing / Pisanie – recenzja i edycja).

Conflict of interest / Konflikt interesów: The author declares no conflict of interest. / Autor nie zgłosił konfliktu interesów.

Funding / Finansowanie: The author declares no institutional funding. / Autor oświadczył, że nie korzystał z finansowania instytucjonalnego.

The use of AI tools / Wykorzystanie narzędzi AI: The author declares no use of AI tools. / Autor oświadczył, że nie korzystał z narzędzi AI.

Data availability / Dostępność danych: Not applicable. / Nie dotyczy.

References / Bibliografia

- Ajdukiewicz, K. (1965). *Logika pragmatyczna*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Bell, F., Bennett Moses, L., Legg, M., Silove, J., i Zalnieriute, M. (2023). *AI decision-making and the courts: A guide for judges, Tribunal members and court administrators*. Australasian Institute of Judicial Administration. Pobrane 30 marca 2024, z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4162985.
- Bogucka, I. (2000). *Funkcje prawa. Analiza pojęcia*. Zakamycze.
- Burtan, G. (2017, 21 czerwca). Żyjemy w czasach jak z filmów fantasy. Roboty właśnie opracowały własny język. *WPtech*. Pobrane 24 czerwca 2025, z: <https://tech.wp.pl/zyjemy-w-czasach-jak-z-filmow-fantasy-roboty-wlasnie-opracowaly-wlasny-jezyk,6135953067632769a>
- Chesterman, S. (2021). Through a glass, darkly: Artificial intelligence and the problem of opacity. *The American Journal of Comparative Law*, 69(2), 271–294. <https://doi.org/10.1093/ajcl/avab012>
- Chłopecki, A. (2021). Sztuczna inteligencja – szkice prawnicze i futurologiczne. C. H. Beck.
- Cohen, G., Babic, B., Gerke, S., Xia, Q., Evgeniou, T., i Wertenbroch, K. (2023). How AI can learn from the law: Putting humans in the loop only on appeal. *Digital Medicine*, 160. <https://doi.org/10.1038/s41746-023-00906-8>
- Cox, D. J., Weil, L., Farrow, J., Jennings, A., Santos, C., i Sosine, J. (2023, September 1). Reinforcement learning in behavior science and artificial intelligence. *PsyArXiv*. <https://doi.org/10.31234/osf.io/ue5vx>
- Czernacka, B. (2001). Kilka uwag o przedmiocie logiki intuicjonistycznej. *Roczniki Filozoficzne*, 49(1), 151–165.

- Devitz, P. (1997). Legal education: A problem of learning from text. *Review of Law & Social Change*, 23, 225–247.
- Dragas-Draganik, M. (2022). Wykorzystanie sztucznej inteligencji w postępowaniach sądowych na przykładzie Chin i Estonii. *Gdańskie Studia Azji Wschodniej*, 22, 93–106. <https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/GSAW/article/view/7435>
- Duch, W. (2009). Architektury kognitywne, czyli jak zbudować sztuczny umysł. W: R. Tadeusiewicz (red.), *Neurocybernetyka teoretyczna* (s. 271–303). Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Encyklopedia PWN*. (b.d.). Myślenie. Pobrane 5 marca 2024, z: <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/myślenie>
- Fyshe, A. (2023). Does AI actually understand us? TED@DestinationCanada. Pobrane 29 lutego 2024, z: https://www.ted.com/talks/alona_fyshe_does_ai_actually_understand_us
- Gromski, W. (2018). Akty instrumentalizacji prawa i ich granice. *Przegląd Prawa i Administracji*, 114, 95–106. <https://doi.org/10.19195/0137-1134.114.5>
- Grupa Robocza ds. Sztucznej Inteligencji (GRAI), i Ministerstwo Cyfryzacji (MC). (2023) (MC). Rekomendacje w zakresie zastosowania sztucznej inteligencji w sądownictwie i prokuraturze (2023, październik). Portal Sztucznej Inteligencji. Pobrane 4 października 2024, z: <https://www.gov.pl/web/ai/raport-rekomendacje-w-zakresie-zastosowania-sztucznej-inteligencji>
- Guha, N., Nyarko, J., Ho, D. E., Ré, Ch., Chilton, A., Narayana, A., Chohlas-Wood, A., Peters, A., Waldon, B., Rockmore, D., Zambrano, D., Talisman, D., Hoque, E., Surani, F., Fagan, F., Sarfaty, G., Dickinson, G. M., Porat, H., Hegland, J., i Wu, J. (2023). Legalbench: A collaboratively built benchmark for measuring legal reasoning in large language models (September 26, 2023). 2023 Conference on Neural Information Processing Systems, Datasets and Benchmarks Track. Osgoode Legal Studies Research Paper No. 4583531. Pobrane 4 października 2024, z: [https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4583531#:~:text=The%20advent%20of%20large%20language%20models%20\(LLMs\)%20and](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4583531#:~:text=The%20advent%20of%20large%20language%20models%20(LLMs)%20and)
- Jamka, B. (2018). Tryb myślenia a aktywacja kreatywności i innowacyjności zasobów ludzkich. *Marketing i Zarządzanie*, 1(51), 83–91. <https://doi.org/10.18276/miz.2018.51-08>
- Jonkisz, J. (2012). Pojęcie świadomości w kogniistyce i filozofii umysłu: próba systematyzacji. *Filozofia Nauki*, 20(2), 29–55.
- Kłos, P. (2021). *Poufność mediacji. Analiza teoretycznoprawna*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Kłos, P. (2023a). Decision-making approach in the process of mediation. *Studia Iuridica Lublensis*, 32(4), 47–70. <http://dx.doi.org/10.17951/sil.2023.32.4.47-70>
- Kłos, P. (2023b). Cywilizacja informacyjna a prawo – preliminaria. W: P. Korycińska (red.), *Horizonty informacji* 5 (s. 27–37). Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. <https://ruj.uj.edu.pl/entities/publication/778d489d-5b79-478d-afe0-3f0c597800d1>
- Kłos, P. (2025). Information civilisation and the law: Significance of limiting factors. Introductory insights. *Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej*, 1(42), 23–39. <https://doi.org/10.36280/AFPiFS.2025.1.23>
- Książek, P., i Wojtczak, S. (2023). Toward conceptual network for the private law of artificial intelligence. Springer Nature Switzerland.
- Łakomy, J. (2009). Pojęcie integracji zewnętrznej nauk prawnych. *Studia Erasmiana Wratislaviensia. Acta Studentium*, 3, 52–65.
- Lamri, J. (2021). Kompetencje XXI wieku. Kreatywność. Komunikacja. Krytyczne myślenie. Koperacja (A. Zręda, tłum.). Wolters Kluwer.
- Lande, J. (1959). *Studia z filozofii prawa*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Leszczyński, L. (2004). *Zagadnienia stosowania prawa. Doktryna i tezy orzecznictwa*. Zakamycze.
- Opalek, K., i Wróblewski, J. (1969). *Zagadnienia teorii prawa*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Piegiż, W. A. (2022). Intuicja jako zdolność mentalna i metoda badawcza językoznawcy. *Linguo-didactica*, 26, 181–192. <https://doi.org/10.15290/lingdid.2022.26.12>
- Pietraś, Z. J. (1998). *Decydowanie polityczne*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Słownik Języka Polskiego PWN*. (b.d.). Algorytm. Pobrane 1 marca 2023, z: <https://sjp.pwn.pl/sjp/algorytm;2549455.html>

- Steel, A., Galloway, K., Heath, M., Kym Skead, N., Israel, M., i Hewitt, A. (2017). Critical legal reading: The elements, strategies, and dispositions needed to master this essential skill. *Legal Education Review*, 26(1), 187–213.
- Stefaniuk, M. (2011). Skuteczność prawa i jej granice. *Studia Iuridica Lublinensia*, 16, 55–72.
- Tadeusiewicz, R. (red). 2009. *Neurocybernetyka teoretyczna*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Tadeusiewicz, R., i Szaleniec, M. (2015). *Leksykon sieci neuronowych*. Wydawnictwo Fundacji „Projekt Nauka”.
- Tokarczyk, R. (1997). *Komparatystka prawnicza*. Zakamycze.
- Tversky, A., i Kahneman, D. (1974). Osądy w warunkach niepewności: heurystyki i błędy poznawcze. W: Kahneman, D. (2011). *Pułapki myślenia. O myśleniu szybkim i wolnym* (P. Szymczak, tłum., s. 559–580). Media Rodzina.
- Urbaniak, A. (2016). Inteligentne systemy wspomaganie decyzji w inżynierii środowiska. W: Z. Dymaczewski, J. Jeż-Walkowiak i A. Urbaniak (red.), *Zaopatrzenie w wodę, jakość i ochrona wód* (s. 205–222). Polskie Zrzeszenie Inżynierów i Techników Sanitarnych. Oddział Wielkopolski.
- Wehbe, L., Murphy, B., Talukdar, P., Fyshe, A., Ramdas, A., i Mitchell, T. (2014). Simultaneously uncovering the patterns of brain regions involved in different story reading subprocesses. *PLoS ONE*, 9(11), e112575. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0112575>
- Wierzbiński, A. (2012). Metody identyfikacji zagrożeń przyszłości. *Przyszłość. Świat – Europa – Polska*, 2, 57–63. <https://bibliotekanauki.pl/articles/465370>
- Wierzbiński, A. (2018). *Teoria i praktyka wspomaganie decyzji*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Wrzesień, W. (2021). Pokoleniowość w świecie smartfonów, algorytmizacji i sztucznej inteligencji. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 83(3), 301–317. <https://doi.org/10.14746/rpeis.2021.83.3.20>
- Yamada, Y. (2023). Judicial decision-making and explainable AI (XAI) – Insights from the Japanese judicial system. *Studia Iuridica Lublinensia*, 32(4), 157–173. <http://dx.doi.org/10.17951/sil.2023.32.4.157-173>
- Zieliński, M. (2002). *Wykładnia prawa. Zasady. Reguły. Wskazówki*. LexisNexis.